

GUERRA DE CIVILITZACIONS? HUNTINGTON I ELS NEOCONS

*Gonçal MAYOS**

1. 'XOC' O 'GUERRA'?

Parlem de “Guerra de civilitzacions” perquè creiem que el terme “xoc” (“clash”) que fa servir Huntington és simplement un eufemisme per a evitar mencionar el terme més amenaçador “guerra”. Sens dubte, Huntington volia evitar la fàcil analogia amb la literària i fílmica “Guerra dels mons”, però sobretot volia oblidar la “Guerra Freda” i evitar suggerir que era substituïda per una, potser més “calenta”, “guerra entre civilitzacions”. Volia evitar que hom considerés com a inevitables una nova escalada armamentística, la brutal i sovint bruta guerra econòmica, els molt probables violents conflictes

localitzats i l’amenaça última de l’esclat d’una nova guerra mundial. Creiem, però, que tots aquests elements eren conscientment implícits en el plantejament de Huntington.

* Professor titular i coordinador del doctorat “Història de la Subjectivitat” de la Universitat de Barcelona i consultor de la Universitat Oberta de Catalunya. El seu web personal és: www.ub.edu/histofilosofia/gmayos.

Certament l'article inicial de 1993 es titulava dubitativament i entre interrogants "Xoc de civilitzacions?"¹, però en el seu apartat "El proper model de conflicte" Huntington hi fa dures afirmacions quasi profètiques: «Mi hipótesis es que la fuente fundamental de conflicto en este nuevo mundo no será en principio ideológica o económica. Las grandes divisiones entre la humanidad y la fuente de conflicto dominante serán culturales. Los estados nación seguirán siendo los actores más poderosos para los asuntos exteriores, pero los principales conflictos de política global ocurrirán entre naciones y grupos {de naciones} pertenecientes a diferentes civilizaciones. El choque de civilizaciones dominará la política global. Las líneas de falla entre las civilizaciones serán las líneas de batalla del futuro —i a l'inici del paràgraf següent apostrofa per si calia— La última fase en la evolución del conflicto en el mundo moderno estará caracterizada por la confrontación entre civilizaciones.»² Certament no hi parla explícitament de "guerra" però, a més de l'eufemístic "xoc", usa termes tan inequívocs com "conflicte" (tres vegades en tant poc espai), "línies de batalla" i "confrontació".

Si, a l'article de 1993 aquest plantejament tan dur és presentat com una "hipòtesi", un "nou model" i sota un epígraf interrogatiu, tot això canvia en el llibre de 1996. Convençut de la certesa de les seves anàlisis, Huntington el titula afirmativament: "*El xoc de civilitzacions i la reconfiguració*

¹ Samuel P. Huntington (2002) *¿Choque de civilizaciones?*, Madrid: Tecnos.

² Huntington 2002:15.

de l'ordre mundial".³ A més, aquesta darrera idea de la reconfiguració del marc geoestratègic mundial aproxima Huntington a l'agressiu disseny polític unilateralista i neocon que aleshores s'estava coent en els cercles conservadors.⁴ I cal reconèixer que esdeveniments posteriors com l'atac a les Torres bessones i al Pentàgon, i la invasió d'Iraq, mostren que la veritable amenaça en l'actual "reconfiguració de l'ordre mundial" és la "guerra de civilitzacions" i no, merament, un eufemístic "xoc".⁵

2. EL GRAN BENEFICIARI DEL DOMINI I DEL FRACÀS NEOCON?

Ara bé, malgrat algunes concommitàncies, podem distingir el pensament geopolític i la politicologia de Samuel Huntington dels neocons. Samuel Phillips Huntington (a no confondre amb el Samuel Huntington del segle XVIII) va néixer el 1927 a New York i és professor de ciències polí-

³ Samuel P. Huntington (2005) *El choque de civilizaciones y la reconfiguración del orden mundial*. Barcelona: Paidós.

⁴ Sabem que les primeres formulacions són molt anteriors a propostes explícites com la de Krauthammer que a *The National Interest* (hivern 2002) defensa "que l'unipolar moment has to become the unipolar era" (Luri 2006:85, nota 29).

⁵ Significativament el neocon Norman Podhoretz, en un article del setembre de 2004 publicat a *Commentary* i titulat "World War IV: How It Started, What It Means, and Why We Have to Win", hi defensa que "la tercera guerra mundial va ser la Guerra Freda i, la quarta, la que acaba d'iniciar-se a l'Iraq." Citat per Gregorio Luri (2006:56) *El neoconservadurisme americà*, Barcelona, Centre d'Estudis de Temes Contemporanis i Angle editorial.

tiques a la Universitat de Harvard. Es donà a conèixer estudiant els cops d'Estat i la relació entre el poder civil i el militar, si bé potser la seva consagració acadèmica es va produir en la dècada de 1960 quan va publicar *Political Order in Changing Societies*.⁶ Actualment és un dels més influents políticòlegs, assessors⁷ i sobretot formador d'assessors del govern nordamericà, especialment dins dels corrents conservadors.

Per tant, és cert que Huntington és un políticòleg conservador vinculat a l'actual govern nordamericà. Ara bé el conservadurisme i les propostes geopolítiques de Huntington no són totalment identificables amb els neocons,⁸ encara que com veurem els hi ha aportat molt i, potser, en serà l'hereu i gran beneficiari.

⁶ Entre les obres de Huntington podem mencionar també: *Soldier and the State. The Theory and Politics of Civil-Military Relations*, *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*, *American Politics. The Promise of Disharmony*, *The Common Defense. Strategic Programs in National Politics*, *No Easy Choice. Political Participation in Developing Countries* i *Political Order in Changing Societies*.

⁷ Ho fou del president Lyndon B. Johnson i en 1968 va justificar els bombardeigs rurals al Vietnam per a obligar el Vietcong a refugiar-se a les ciutats. També ha estat membre del Consell de Seguretat Nacional de la Casa Blanca, la *Presidential Task Force on International Development*, la *Commission on the United States-Latin American Relationships* i la *Commission on Integrated Long Term Strategy*.

⁸ Sobre el panorama general dels neocons i la seva influència en la política nordamericana ens han estat de molta ajuda l'excel·lent llibre col·lectiu Joan Vergés (ed.) (2007) *Cons i Neocons. El rerefons filosòfic*, Girona: Documenta Universitària, i el magnífica síntesi de Joan Antón Mellón i Joan Lara Amat y León *Las persuasiones neoconservadoras: F. Fukuyama, S. Huntington, W. Kristol i R. Kagan*, en premsa (que amablement m'ha facilitat Joan Lara).

Els neocons són ara mateix un moviment que s'ha dividit irremissiblement i en franca decadència, fins i tot dins d'una terminal administració Bush, perseguida per la mala marxa i l'alt cost dels conflictes d'Iraq i Afganistan, i sorpresa per la brutal crisi actual. Significativament, Francis Fukuyama s'apartà dels neocons i els criticà durament. La llarga agonia de la invasió militar d'Iraq ha posat de manifest que els neocons van traïr clarament alguns dels seus principis més estimats: p.e. el posar el realisme polític, la mentalitat pragmàtica i l'eficàcia comprovada per damunt de la mera beligerància ideològica. També semblen deixar en segon lloc els valors i les grans idees, els molts negocis perillosament propers al frau que han dut a terme sectors vinculats al neocons i l'administració Bush i que han col·laborat en la greu crisi de 2008.

L'actual crisi financera ha estat —sembla— el cop final als neocons superliberals, que havien anat triomfant des de les reformes desregularitzadores i desmuntadores de l'Estat del benestar de Reagan i Thatcher. Juntament al pobre rendiment econòmic de les polítiques “imperials” o, almenys, unilaterals (com a Iraq), s'han guanyat la prevenció i, sovint, l'enemistat dels sectors econòmics. Com sabem, aquests anteposen l'estabilitat i el creixement econòmic per damunt de qualsevol altre aspecte i si, certament, hi va haver un moment en què pensaven que els neocons els farien guanyar diners o, com a mínim, els garantirien la supremacia (p.e. reduint l'estat del benestar i la protecció social), ara —però— els veuen com un perill per a la mateixa fluïdesa dels negocis internacionals. I a més, la crisi financera ha posat de manifest encara més la dependència nordamericana respecte els detentadors de la major part del seu deute (p.e. la Xina).

En canvi, i és una dada decisiva, la geopolítica⁹ reivindicada per Huntington té molt més en compte les necessitats econòmiques mundials i la multipolaritat econòmica mundial. Per tot això, l'actual desbandada dels neocons, afavoreix Huntington, que s'està salvant de la foguera: les seves anàlisis geopolítiques més teòriques no han estat rebatudes sinó més aviat confirmades. D'altra banda, el reflux de l'asfixiant domini neocon als USA, durant els darrers anys, deixa un enorme espai de "terra cremada", amb el pensament lliberal progressista o moderat completament desconjunturat.

En conjunt, una mica paradoxalment, caigut el ferri i extrem domini neocon, Huntington sembla cridat a liderar (potser amb Fukuyama¹⁰) la dispersa majoria social que ha

⁹ Defenso el concepte de "geopolítica" en contra d'aquells, que com el meu amic Ramon Alcoberro, pensen que avui s'ha tornat totalment caduc el concepte de "geopolítica", degut a acceleració de les comunicacions permesa per les tecnologies de la informació i la comunicació, tant pel que fa a la tecnologia de la guerra com per les noves comunitats que fan aflorar, més líquides i desterritorialitzades. El motiu és que aquesta tesi confon els sorprenents fenòmens emergents amb els dominants en la realitat. Això sí, d'acord amb l'enfocament civilitzatori o cultural proposat per Huntington i coherent amb l'actual "gir cultural", segurament cal actualitzar el concepte de geopolítica afegint-li més explícitament la component cultural o civilitzadora, que certament cada vegada manifesten una autonomia dels Estats-nació i una dialèctica més supraterritorial i suprageogràfica. Peter L. Berger & Samuel P. Huntington (2002) *Globalizaciones múltiples. La diversidad cultural en el mundo contemporáneo*, Barcelona: Paidós, Però no hem d'oblidar que encara avui les realitats polítiques rellevants tenen una clara component geogràfica i territorial, i això no es pot oblidar en funció d'idees ara mateix estadísticament poc rellevants, quan no clarament utòpiques (malgrat que ben vistes).

¹⁰ És molt significatiu el recent article de Francis Fukuyama "La caiguda d'Amèrica Inc." que, en castellà, ha publicat la Revista Tiempo.

derivat vers el conservadorisme que ara mateix hi ha i que difícilment podrà reequilibrar Obama. Pot sorprendre, però ara pot ser l'autèntic moment de triomf de Huntington, ja que el govern nordamericà postbush haurà de canviar profundament les polítiques econòmiques i internacionals, però tindrà una gran resistència en l'opinió pública i la manca d'un pensament alternatiu ja constituït i desenvolupat. Darrerament les catastròfiques polítiques de Bush fill han provocat l'aparició d'anàlisis i perspectives renovadores com les del flamant premi noble Paul Krugman. Tot i això, els plantejaments més globals, desenvolupats i reconeguts semblen continuar essent els de Huntington i Fukuyama.

3. AVANTATGES DE HUNTINGTON SOBRE LA GEOPOLÍTICA NEOCON DAVANT LA CRISI DEL 2008

Deixem de fer hipòtesis de futur i destaquem sis motius clars de la superioritat de l'anàlisi geopolítica huntingtoniana davant de la dels neocons, que el fan molt apte per a l'actual conjuntura internacional postcrisi de 2008:

3.1. Huntington supera el desconcert pel sobtat final de la Guerra freda

(1) En primer lloc, l'anàlisi huntingtoniana permet superar l'esclat d'entusiasme però també de desconcert provocat pel final de la Guerra Freda. Huntington demostra que la caiguda de la URSS no aboca en absolut a l'ingenu happy end del final de la història proclamat per Fukuyama

(que, per cert, està canviant de manera accelerada i sembla que fructíferament). Ara bé Huntington també posa de manifest la ingenuïtat de la tesi neocon que els USA tenien la fàcil oportunitat, en estar mancats d'un autèntic enemic organitzat, d'esdevenir l'Imperi mundial incontestat durant les properes dècades, simplement prenent la precaució d'esclafar unes poques i disperses potències “del mal” i garantint-se les fonts energètiques clau.

Davant d'aquestes ingenuïtats, del desconcertat entusiasme primer, Huntington ofereix una anàlisi força realista del panorama internacional. Així aconsegueix:

(1a) superar l'antiquada perspectiva vinculada a la Guerra Freda,

(1b) explicar què falla en el “somni color de rosa” o “de passeig militar” en què van caure els assessors neocons de la potència triomfadora de la Guerra freda.

(1c) explicar l'impuls i dinàmica ideològica que va dur a l'atemptat de les Torres Bessones, explicitant tota la problemàtica que hi havia al darrera. També permet explicar l'enorme resistència de conflictes com Afganistan, Iraq i, també, Palestina.

(1d) apuntar la resposta (no fàcil ni visceral, tampoc ja no unilateral sinó multilateral) que han de donar els USA a aquesta nova situació.

Així, malgrat ser segurament tan conservador com molts neocons, Huntington se'n distingeix per no tenir la desaforada urgència (que neix de la por o de l'exacerbació fanàtica) per garantir-se un llarg predomini imperial americà. Més aviat es mostra fidel a l'estratègia amb què els USA van obtenir l'hegemonia mundial: una hàbil política de desgast de l'enemic (superant-lo econòmicament, tec-

nològicament i militarment), intervenint militarment només en cas de necessitat i havent-se'n assegurat l'èxit.

3.2. Un conservadurisme més fred

(2) Tot i que coincideix amb els neocons en revaloritzar la cultura, els principis i els valors de la pròpia civilització, Huntington és molt més pragmàtic, analític i capaç de descriure amb una mínima objectivitat la real situació internacional. Així com els neocons estan molt influïts pel debat dels grans fonaments teòrics i gairebé metafísics de la política (pensem en la influència que p.e. hi sembla tenir el filòsof Leo Strauss), Huntington (tot i tenir molt bons fonaments teòrics) és més aviat un home d'anàlisi concreta, d'estudi sociològic i de valoració geopolítica en cada cas.

Precisament per ser —com veurem— un conservador de tota la vida i no tant un convers al conservadurisme (com solen ser els neocons), Huntington no viu tan dramàticament ni traumatitzadament la defensa dels seus principis, se li veu molt menys la vessant fonamentalista i, aparentment, rebutja els extremismes. En les seves anàlisis, Huntington sempre conserva el cap fred i aconsegueix argumentar amb rigor la seva presa de posició ideològica, presentant-la hàbilment com a resultat d'un estudi objectiu de la situació.

(3) Aquí rau la tercera diferència entre la defensa conservadora dels propis valors civilitzatoris de Huntington i dels neocons. Molt més tranquil, objectiu, rigorós i aparentment “descriptiu”, Huntington ha estat un conservador de tota la

vida i no té l'histerisme i arrogància del convers tan típica dels neocons (que com ha destacat Gregorio Luri solen tenir un passat pseudotroskista i radical lliberal).

Els neocons resulten de la problemàtica convergència de dues tradicions molt contraposades que sovint entren en conflicte intern. Això fa que potenciïn, radicalitzin, enervin i converteixin en dramàtic i virulent el debat ideològic, per teòric, abstracte i hipotètic que sigui. Els neocons manifesten l'angoixa i beligerància del convers que no admet cap matís, demora, transacció o pacte. Tot ho converteixen en una qüestió de principis en què qualsevol dubte o negociació no pot ser interpretada més que com a lesa traïció. Aquest messianisme traumatitzat neix de sentir-se sempre en minoria i de la culpabilitat del que sap que un dia ell també fou un dels que ara són els seus acèrrims enemics.

En el torturat renaixement ideològic dels neocons hi ha, d'una banda, la tradició més conservadora, amb trets quasi fonamentalistes que per simplificar es remunta a Leo Strauss o Carl Schmitt, i que té com axioma essencial la intrínseca superioritat dels valors cristians i jueus. Malgrat que inconseqüentment els veuen amenaçats mortalment, creuen que la intrínseca superioritat dels principis cristians i jueus, passats pel procés modernitzador occidental, justifica no només el necessari predomini d'Occident arreu, sinó les seves polítiques més discutibles com el conflicte palestino-israelià o les franques tendències imperials nordamericanes. Però sobretot no estan disposats a la més mínima concessió o transacció pel que fa al multiculturalisme en el mateix Occident fruit de la globalització i la creixent emigració (simplificant: "Occident serà cristiano-jueu o no serà").

De l'altra banda però, els neocons han begut d'una reacció furibunda, traumatitzada i radical a l'estalinisme com a culminació del que judiquen la inevitable deriva totalitària del marxisme. Es remetent a pensadors progressistes o llibertaris com George Orwell o Arthur Koestler, i fins i tot a marxistes com Trotski o Gramsci (de qui valoren molt la teoria d'"hegemonia cultural", d'altra banda molt influent dins l'actual gir culturalista). Certament a Samuel Huntington no se li coneixen vel·leitats ni traumes similars.

3.3. 'És l'economia, idiota!'

(4) D'altra banda, Huntington torna a posar l'economia en el centre de les anàlisis geopolítiques internacionals, però sense caure en simplificacions del tipus "agafa el petroli i corre" o "assegurat l'abastament de matèries primeres clau i la resta et vindrà donat". La politicologia de Huntington és molt més subtil i no oblida les regles bàsiques del mercat econòmic internacional. Com veurem, *El xoc de les civilitzacions* es pot interpretar també com una manera d'entendre l'actual mercat internacional fora de la vella retòrica de la Guerra Fred, i de l'ingenu unilateralisme imperial neocon. En concret, l'anàlisi huntingtoniana no preveu ni l'hegemonisme unilateral americà; ni la idealització competitiva i lliberalitzadora que prediquen les grans organitzacions econòmiques com el Banc Mundial o el Fons Monetari Internacional. I això sembla quelcom interessant per al panorama post-crisi de 2008 en què tots els analistes coincideixen que caldrà trobar noves vies més enllà de la tradicional ortodòxia monetarista i desreguladora.

Malgrat la creixent globalització i l'eficàcia amb què els capitals financers es mouen arreu del món, la realitat que intenta explicar Huntington és que el mercat mundial i la globalització estan profundament dividits en grans zones re-lativament i sorprenentment estanques (les famoses civilitzacions). D'aquesta manera permet explicar amb eficàcia la relativa facilitat i rapidesa amb què es consoliden com a destacades potències econòmiques la Xina, els "Tigres asiàtics", la Índia o fins i tot Brasil, i amb què Rússia recupera el seu paper internacional. Huntington explica l'estadi actual de la globalització real (no l'apocalípticament fictícia que sovint se'ns predica) i que és un fenomen creixent però que, de moment, encara no aboca a una única globalització, sinó a una multiplicitat¹¹ —si bé reduïda— de cinc o sis grans civilitzacions. Són destacables les conseqüències de la proposta huntingtoniana tant per a la politicologia i les anàlisis geopolítiques, com per a l'anàlisi del capitalisme actual i els fluxos econòmics internacionals.

3.4. Retorn al multilateralisme

(5) En cinquè lloc, la globalització imperfecta i encara múltiple que conclou Huntington obliga a pensar en termes de xoc de civilitzacions i, encara més important, en termes de multilateralisme (distanciant-se de l'unilateralisme pre-

¹¹ És la tesi defensada en el molt interessant llibre col·lectiu coordinat per Peter L. Berger & Samuel P. Huntington (2002) *Globalizaciones múltiples. La diversidad cultural en el mundo contemporáneo*, Barcelona: Paidós. Vegeu també Gonçal Mayos "Globalització cultural múltiple i incompleta", en premsa.

dicat pels neocons). Per a Huntington l'actual reconfiguració de l'ordre mundial, que substitueix els dos blocs ideològics enfrontats durant la Guerra Freda per, almenys, 5 o 6 grans civilitzacions, fa que el multilateralisme sigui la condició necessària de qualsevol anàlisi geopolítica o econòmica futura. Creiem que aquesta perspectiva s'ha vist reforçada per la cura d'humilitat que està representat la crisi econòmica de 2008 sobretot per als USA, però també en general per a Occident.

(6) Dins d'una perspectiva més concreta, l'anàlisi de les civilitzacions de Huntington ofereix un marc bàsic a mig termini (com hem dit clarament multipolar) on inscriure una agenda de política internacional tant de l'administració nordamericana com en general de les potències occidentals. Així Huntington defineix dos grans eixos d'actuació a mig i llarg termini com són:

(7a) pel que fa a la cohesió i les estrictes relacions internes entre les potències de la civilització occidental, cal reintroduir un més flexible i integrador multipolarisme que n'eviti la debilitació interna i les dissensions de p.e. l'administració nordamericana amb potències aliades com Alemanya, França o, modestament, Espanya (com s'ha produït durant l'administració Bush i promocionaven els neocons).

(7b) Pel que fa a l'amplitud desitjable de la civilització occidental, Huntington proposa integrar-hi, més que no expulsar, països relativament poc incorporats o que poden tenir tendències secessionistes o d'incorporació a civilitza-

cions “adversàries”. L'exemple més clar és de països llatinoamericans com la Venezuela de Chaves clarament oposada al lideratge i agenda de l'administració nordamericana (i que és l'actualització en la situació actual de la Cuba de la Guerra freda). Però també d'altres països llatinoamericans com el Brasil de Lula o la Bolívia d'Evo Morales. També és el cas molt semblant d'aliats occidentals islàmics com Turquia, Marroc o Egipte.

(7c) en un marc ja terraquí, Huntington proposa un multilateralisme intel·ligent que sigui capaç que Occident prepari, estableixi i mantingui estabament aliances amb altres civilitzacions. En aquest punt, els mitjans proposats per Huntington són del tot contraris (més pacífics i multilaterals) als neocons (més militars i unilaterals), si bé comparteix un molt similar temor a poderoses aliances antioccidentals com la islàmica - xinesa.

3.5. Huntington s'inscriu en l'actual 'gir cultural'

(8) Finalment, la politicologia de les civilitzacions de Huntington s'inscriu dins el “gir cultural” que es va imposant en moltes ciències humanes i socials a partir de la dècada dels 80 del segle XX. Amb ella aconseguix donar un sentit més rigorós al gir neocon vers els valors i els principis bàsics de la pròpia civilització, que en gran mesura comparteix. Això sí, Huntington converteix el que, en gran mesura, era un mer retorn doctrinari, dogmàtic i torturat a la pròpia tradició (un tradicionalisme neocon per al segle XXI), en una perspectiva culturalista que pot ser genera-

litzada a la resta de pobles i sobre la qual es pot intentar una anàlisi rigorosa, generalitzada i mundial que no sigui etnocèntrica o limitada als interessos occidentals¹².

En definitiva, i per acabar, hem exposat els aspectes que fan pensar en una clara superioritat de l'anàlisi geopolítica de Huntington per damunt de la dels neocons, que han marcat la política durant l'administració de George W. Bush. Per això i davant la relativa manca d'alternatives potents, creiem que l'anàlisi geopolítica de Huntington té moltes possibilitats de ser adoptada com la base de la seva estratègia per part del proper govern nord-americà. Hi ha interessos globals i permanents dels Estats que superen de molt les personalitats i les circumstàncies biogràfiques dels individus que en un moment determinat puguin estar al poder.

¹² Per això preveiem que el culturalisme de les civilitzacions de Huntington tindrà rellevància més enllà de la seva aplicació a la politicologia i la geopolítica internacional, per a ser usada en d'altres àmbits i, molt probablement, per estudiosos no occidentals.